

Zili baltās pasaules valdzinājums

Angļu dekolētais fajanss Latvijā, 18.–20. gs.

Šī gada 10. novembrī piecās Durbes pils otrā stāva telpās durvis vērs izstāde “Zili baltās pasaules valdzinājums. Angļu dekolētais fajanss Latvijā, 18.–20. gs.”. Izstāde, kura nedaudz atšķirīgā komplektācijā pirms tam gadu bija skatāma Cēsu vēstures un mākslas muzejā, tagad pārvietota uz Tukumu, kur ar to būs ērti iepazīties arī Kurzemes reģiona iedzīvotājiem.

Kā liecina izstādes apakšvirsraksts, tās tēma ir angļu dekolētais fajanss – vērienīga lietišķi dekoratīvās mākslas nozare, kura vieno gan traukiem izmantotais materiāls – fajanss – , gan, īpaši, to apdares veids, kad trauku virsmas rotātas ar mehāniski pavairotiem grafiskiem dekoriem (tā sauktajiem dekoliem). 19. gadsimtā, kas bija angļu dekolētā fajansa “ziedu laiki”, šī nozare izvērtās par globāla mēroga industriju, sekmējot vesela Anglijas reģiona ekonomisko izaugsmi un veicinot līdzīgas ražošanas attīstību arī citās Eiropas zemēs (tostarp arī Latvijā).

Lai arī dekolētā fajansa izstrādājumi, kurus rotā galvenokārt dobspiedes tehnikā pavairoti un uz trauku virsmas mehāniski pārnesti dekori, ilgstoši tika vērtēti ievērojami zemāk par jebkuru ar brīvu roku apgleznotu porcelāna priekšmetu un vairāk uztverti kā rūpniecisks produkts, pēdējos gadu desmitos šī attieksme būtiski mainījies, atzīstot, ka arī šādiem priekšmetiem, līdzīgi kā Rembranta ofortiem, “atspiedumu” skaits nemazina sākotnējā mākslas darba estētiskās kvalitātes.

Angļu fajansa apdarē izmantoto dekolū skaits ir patiesi milzīgs (speciālisti lēš, ka dažādās ražotnēs kopumā vēsturiski lietots ne mazāk kā 18 000 dažādu dekolū), un to tematiskā daudzveidība ir gluži pārsteidzoša. Bieži kā dekolū prototipi izmantoti mākslinieciski augstvērtīgi gleznotāju, grafiķu un ilustratoru darbi, un šādi dekorēti trauki apliecina ne vien industriālā laikmeta tehnoloģiskos sasniegumus, bet arī tajā valdošos estētiskos ideālus un modes tendences.

19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā angļu dekolētā fajansa trauki lielā skaitā tika lietoti arī Latvijā, un, ja sākotnēji tie rotāja lielākoties muižnieku un turīgāko pilsētnieku galdus, jau 19. gadsimta nogalē tādi atrodami arī zemākās vidusšķiras un pat pašu vienkāršāko ļaužu mājokļos. To, ka tas tā, tiešām, bija, apstiprina gan dokumenti (piemēram, muižu inventāra saraksti), gan vai ikkatras vēsturiskas celtnes izpētē lielā skaitā uzietās šādu trauku lauskas.

Izstāde apmeklētājiem sniegts patiesu estētisku baudījumu, atklājot gluži pārsteidzošo dekolētā fajansa trauku un to dekoru daudzveidību, taču tajā būs atrodama arī apjomīga informācija par visdažādākajiem ar tēmu saistītajiem jautājumiem – dekolēšanas tehnikām, dekolos izmantotajām krāsām, uz šādi rotātiem traukiem atrodamo zīmju nozīmi u.tml. Izstādē rādīts arī tas, kā angļu dekolētā fajansa ražotāji pielāgojās ārzemju tirgiem un kā šo sākotnēji angļu monopolizēto tehnoloģiju apguva arī citās Eiropas zemēs.

Izstādē eksponāti priekšmeti no 15 Latvijas muzejiem (tai skaitā no Latvijas Nacionālā Mākslas muzeja, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja, Rīgas Jūgendstila centra, Rundāles pils muzeja, Cēsu Vēstures un mākslas muzeja, Tukuma muzeja u.c.), kā arī Agritas Tipānes, Daiņa Bruģa un citām privātām kolekcijām.

Izstādes autori ir mākslas zinātnieki Inas Līne un Dainis Bruģis.